

ЕКОНОМІКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

УДК 331.522.4

Вініченко І.І.,
д. е. н., професор, завідувач кафедри
економічної теорії та економіки сільського господарства
Дідур К.М.,
викладач кафедри
економічної теорії та економіки сільського господарства
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Vinichenko I.I.,
dr.sc.(econ.), professor,
head of department of economic theory and agricultural economics
Didur K.M.,
lecturer of department of economic theory and agricultural economics
Dnipropetrovsk State Agricultural Economics University

CURRENT TENDENCIES FOR THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL IN UKRAINE

Постановка проблеми. На сьогодні, коли майже всі галузі знаходяться в кризовому стані, відродження економіки України безпосередньо залежить від людського капіталу та інвестицій у його розвиток. Саме від людини, її здібностей, професійних навичок та вмій залежать прогресивні зміни в економіці, адже вона є тим потужним важелем, який здатен привести в дію будь-яку занедбану та неефективну систему. Тому пріоритетом для стійкого розвитку України мають стати інвестиції в сферу освіти, охорони здоров'я та соціальну сферу, які є базисом для розвитку людського капіталу.

Розвиток та ефективне використання людського капіталу є однією з ключових проблем України, адже спад виробництва, високий рівень безробіття, депопуляція населення зумовлюють низький рівень використання наявного людського капіталу. Внаслідок системних кризових явищ в країні, соціальні сфери недоотримують значні кошти, які вкрай потрібні для формування людського капіталу як базису функціонування та розвитку національної економіки. Тому питання розвитку людського капіталу є актуальним як ніколи, і буде залишатись таким ще тривалий час.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням комплексу науково-практичних проблем функціонування та розвитку людського капіталу присвячено праці таких зарубіжних вчених, як Г. Беккер [10], Р. Дорнбуш [11], Дж. Кендрік [12], Ф. Махлуп [13], Л. Туроу [15], С. Фішер [11], К. Шмалензі [11], Т. Шульц [14] та ін. Суттєвий внесок у формування теорії і практики розвитку людського капіталу зробили відомі вітчизняні вчені: В.С. Васильченко [1], О.П. Кошулько [2], О.В. Левчук [3], Н.В. Перепелиця [4], Н.В. Ротань [5], К.М. Шило [8], Р.В. Яковенко [9]. Відзначаючи цінність напрацювань названих дослідників, слід зауважити, окремі важливі аспекти зазначеної проблеми потребують подальших досліджень з огляду на гостроту їх прояву в сучасних умовах. Передусім це стосується виокремлення складових людського капіталу та обґрунтування необхідності здійснення інвестицій у їх розвиток.

Постановка завдання. Метою статті є визначення ролі людського капіталу в підвищенні конкурентоспроможності економіки України та обґрунтування напрямів інвестування його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Роль людського фактору в економіці країни завжди була досить вагомою, а тому привертала до себе увагу наукової думки представників різних напрямків економічної науки. Теперішній стан розвитку світового господарства характеризується перетворенням людини на провідний чинник і джерело економічного росту й розвитку, а також переходом до визнання благополуччя та розвитку людської особистості як основної мети соціально-економічної еволюції [4].

Поняття «людський капітал» увійшло в науку на початку 60-х років ХХ ст. в західній економічній літературі та пов'язане з іменами Т. Шульца та Г. Беккера. У своїй праці «Людський капітал», – котра стала класикою сучасної економічної думки, Г. Беккер дав визначення людського капіталу як «...особистим та накопиченим якостям людини у вигляді досвіду, знань, навичок, здоров'я, які використовуються для отримання доходу» [10, с. 18]. Тоді як автори відомого підручника з економіки С. Фішер, Р. Дорнбуш, К. Шмалензі вбачають у людському капіталі лише природжені здібності й талант людини, а потім уже її освіту й набуту кваліфікацію [11, с. 303]. За визначенням Т. Шульца, людський капітал – це форма капіталу, тому що слугує джерелом майбутніх заробітків чи майбутнього задоволення, або того й іншого разом, і є складовою людини [14, с. 25]. Професор Массачусетського технологічного інституту Л. Туроу включає в поняття людського капіталу «виробничі можливості, навички й знання» людини, а також таку специфічну характеристику як «повага до політичної та соціальної стабільності» [15, с. 15]. Професор Принстонського університету Ф. Махлуп відносить до людського капіталу будь-які «удосконалення», що «збільшують фізичні або розумові здібності людини» [13, с. 419]. На думку американського економіста, викладача Вашингтонського університету Дж. Кендріка, капітал – це здатність протягом певного періоду створювати певний продукт і дохід, включаючи неринкові форми доходу [12, с. 56]. Узагальнюючи наукову думку, вважаємо, що людський капітал – це сукупність фізичних, інтелектуальних, кваліфікаційних навичок людини, здобутих та накопичених в процесі її розвитку як особистості, що сприяють підвищенню рівня її доходів в процесі здійснення виробничої діяльності та забезпечують моральні зиски й соціальний ефект.

Отже, людський капітал містить у своєму складі капітал освіти, капітал здоров'я та капітал культури. Освіта є основою формування людського капіталу, а інвестиції в освіту – джерело майбутнього доходу. В теорії людського капіталу існує думка, що найвища віддача відбувається при вкладенні коштів на перших стадіях навчання: дошкільній, початковій, середній освіті. Загальна й спеціальна освіта покращують якість, підвищують рівень і запас знань людини, тим самим збільшують обсяг та якість людського капіталу. Інвестиції ж у вищу освіту сприяють формуванню висококваліфікованих фахівців, праця яких здійснює найбільший вплив на темпи економічного зростання. Освіта попереджає моральне старіння людського капіталу та стимулює збагачення за рахунок освоєння нових знань, підвищення кваліфікації, умінь відповідно до викликів наукового прогресу. Цими причинами обґрунтовується необхідність формування безперервної системи освіти та регулярного підвищення кваліфікації [3].

Держава виступає головним інвестором системи освіти, оскільки такі витрати мають суспільно корисну цінність. Вигоду від наявності високоосвічених громадян має не лише окремо взята людина, але й суспільство в цілому. Загалом державні інвестиції у галузь освіти за 2014 р. склали 28677868,4 тис. грн., що на 5,3% більше, ніж в 2011 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка і структура державних видатків у сферу освіти

Видатки (фактичне виконання), тис.грн.	Рік				2014 р. у % до 2011 р.
	2011	2012	2013	2014	
Дошкільна освіта	75116,4	67759,4	72314,3	65245,7	86,9
Загальна середня освіта	236487,1	197577,1	220997,7	193672,2	81,9
Професійно-технічна освіта	1037748,4	1230007,7	1418291,4	1321156,1	127,3
Вища освіта	24205467,5	26430947,9	27036098,9	25528231,5	105,5
Післядипломна освіта	546526,4	564022,5	617629,0	539834,1	98,8
Позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми	262464,6	239436,6	205563,6	110577,9	42,1
Програми матеріального забезпечення навчальних закладів	252675,7	609655,1	498167,7	178529,6	70,7
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері освіти	359736,4	695908,8	665985,6	577258,0	160,5
Інші заклади та заходи у сфері освіти	258007,4	207918,6	209803,1	163363,3	63,3
Освіта разом	27234230,0	30243233,8	30944851,2	28677868,4	105,3

Джерело: складено авторами на основі [6, с. 118], [7, с. 152].

Отже, з даних таблиці 1 видно, що за досліджувані роки знизилась видатки на дошкільну, середню та позашкільну та післядипломну освіту. При чому видатки на позашкільну роботу з дітьми знизилась на 57,9%, що є вкрай негативно, оскільки діти мають бути всебічно розвинутими та володіти різноманітними навичками, які вони не можуть отримати лише навчаючись в шкільному закладі. Видатки на вищу освіту в 2013 р. в порівнянні з 2011 р. збільшились лише на 11,7%, що вочевидь є недостатнім для повноцінного формування людського капіталу. Негативним фактором є те, що за досліджувані роки видатки на програми матеріального забезпечення навчальних закладів знизилась

на 29,3%, тобто не відбувається повноцінне оновлення матеріально-технічної бази навчальних закладів, яка щороку фізично зношується та зістарюється внаслідок науково-технічного прогресу. Рівень освіти має колосальне значення, а тому держава має сприяти збільшенню місць державного замовлення у вищих навчальних закладах, щоб якомога більше дітей змогли отримати вищу освіту. За даними ЮНЕСКО, 60 % різниці в доходах людей залежить від рівня освіти, а 40% – від усіх інших факторів (здоров'я, природні здатності, соціальне походження, ціннісні пріоритети, стереотип поведінки) [8].

Капітал здоров'я представляє собою інвестиції в людину, здійснювані з метою формування, підтримки й поліпшення її здоров'я та працездатності. Інвестиції в здоров'я, його охорона сприяють скороченню захворювань і смертності, продовжують працездатність, життя людини, отже, і час функціонування людського капіталу. Стан здоров'я людини – це її природний капітал, частина якого є спадковою, інша частина – є придбаною в результаті витрат самої людини і суспільства. Протягом життя людини відбувається знос людського капіталу, а інвестиції, пов'язані з охороною здоров'я, здатні уповільнити цей процес. Не будь-які інвестиції можуть бути визнані вкладеннями в людський капітал, а лише ті, які суспільно доцільні та економічно необхідні [5]. Інвестиції у систему охорони здоров'я також є інвестиціями у розвиток та збереження людського капіталу, адже вони виражаються у подовженні працездатності людини за рахунок зменшення захворюваності й збільшення продуктивного періоду життя. Інвестиції в здоров'я, проведення профілактичних заходів, підвищення якості та доступності медичної допомоги забезпечують нормальний функціональний стан робочої сили на виробництві, погіршення ж здоров'я призводить до захворюваності, інвалідності та зниження працездатності [3].

Інвестиції в зміцнення здоров'я людей мають велике значення з кількох причин: по-перше, стан здоров'я зумовлює можливості й термін ефективного використання надбаного людського капіталу, а також можливості отримання доходів та економічного зростання; по-друге, стан фізичного й психічного здоров'я людей визначає можливості здобуття освіти та професійної підготовки, міграції тощо, тобто визначає ефективність інших видів інвестицій у людський капітал; по-третє, здоров'я людей, як носіїв певної генетичної інформації, зумовлює якість людського капіталу наступного покоління. Результати наукових досліджень свідчать, що здоров'я людини лише на 8-10 % залежить від системи охорони здоров'я, ще на 20 % – від екологічних умов, ще на 20 % – визначається генетичними чинниками, і на 50 % здоров'я людини залежить від її способу життя (раціональний режим праці та відпочинку, гігієна, раціональне харчування, відсутність шкідливих звичок, нормальна маса тіла, профілактика стресів, загартовування тощо). Слід зазначити, що є й інші дані наукових досліджень, які відносять на рахунок генетичних чинників значно більшу частину нашого здоров'я, однак ніхто не заперечує великого значення здорового способу життя. Тому витрати, пов'язані з упровадженням здорового способу життя, також необхідно зараховувати до інвестицій у людський капітал [1].

В Україні видатки в сферу охорони здоров'я протягом 2011-2013 рр. збільшувались (26 % росту в 2013 р. в порівнянні з 2011 р.), проте в 2014 р. дані видатки зменшились і склали лише 10580807,2 тис. грн., що на 17,8% менше, ніж в попередньому році. В цілому ж протягом досліджуваних років видатки в сферу охорони здоров'я зросли лише на 3,5%, що за нинішнього рівня життя населення та стану екології в країні є неприйнятним, оскільки кількість захворювань у людей щорічно збільшується (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка і структура державних видатків в сферу охорони здоров'я

Видатки (фактичне виконання), тис.грн.	Рік				2014 р. у % до 2011 р.
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	
Поліклініки і амбулаторії, швидка та невідкладна допомога	973404,5	662984,9	1639394,4	623504,3	64,1
Лікарні та санаторно-курортні заклади	5155816,9	6038102,9	6621697,9	5492290,2	106,5
Санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи і заклади	2019757,7	1907046,1	1069316,4	1018884,9	50,4
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері охорони здоров'я	319264,8	326761,8	331198,5	348893,3	109,3
Інша діяльність у сфері охорони здоров'я	1755619,1	2423601,6	3217737,7	3092943,6	176,2
Охорона здоров'я разом	10223863,0	11358497,3	12879344,9	10580807,2	103,5

Джерело: складено авторами на основі [6, с.118; 7, с.151].

Видатки на поліклініки і амбулаторії за досліджувані роки зменшились на 35,9 %, через зменшення кількості амбулаторно-поліклінічних закладів та перехід до сімейної медицини. Негативним є те, що, по-перше, держава зменшила на 49,6 % видатки на санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи, а це негативно впливає на здоров'я нації, адже хворобу значно легше попередити, ніж вилікувати. Зараз ми зіткнулись з кризовою ситуацією, коли навіть на найнеобхіднішу

вакцинацію дітей кошти виділяються не в повному обсязі, а тому батьки мають самостійно купувати вакцину, яка є досить дорогою і не кожна родина може її придбати. По-друге, видатки на фундаментальні та прикладні дослідження й розробки у сфері охорони здоров'я за 3 роки збільшилися лише на 9,3 %, тобто в середньому 2,3 % на рік. Ці дані викликають значний подив та свідчать про недбайливе ставлення до людського капіталу з боку держави. З 1990 року і по теперішній час в Україні спостерігається негативний приріст населення, тобто рівень смертності перевищує рівень народжуваності. Тому видатки на фундаментальні та прикладні дослідження й розробки у сфері охорони здоров'я мають бути однозначно збільшені, адже завдяки цьому можна врятувати безліч людських життів та нарешті зупинити процес депопуляції населення.

Окрім стану здоров'я на формування й розвиток людського капіталу значний вплив має духовний та фізичний розвиток особистості. Якщо поняття фізичного здоров'я завжди було більш зрозумілим, і у кожного є уявлення про стан здоров'я свого організму, то формування здоров'я духовного або духовного розвитку викликає затруднення. Духовне здоров'я людини в першу чергу пов'язано з тими знаннями, якими вона володіє і за допомогою яких займає в житті певне місце. Конкретні філософські погляди і переконання, медитація, служіння в церкві, заняття йогою – це і є ознаки духовного розвитку. Наявність або відсутність цього аспекту життя людини не так помітно зовні, як явне фізичне каліцтво або розумова відсталість. Для повноцінного розвитку людського капіталу дуже важливим є зайняття фізичною культурою та спортом, адже саме завдяки їм формуються провідні риси характеру особистості, такі як наполегливість, витривалість, міцність духу, жага до перемоги, успішність. Проте, державні видатки в сферу духовного та фізичного розвитку є незначними, що не забезпечує повною мірою потреби особистості в повноцінному розвитку людського капіталу (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка і структура державних видатків в сферу духовного та фізичного розвитку

Видатки (фактичне виконання), тис.грн.	Рік				2014 р. у % до 2011 р.
	2011	2012	2013	2014	
Фізична культура і спорт	1408369,5	1979923,3	1874635,4	2452200,6	174,1
Культура та мистецтво	1513207,8	2037092,9	2120732,9	1539292,5	101,7
Засоби масової інформації	859684,5	1387125,9	1016046,4	811652,9	94,4
Духовний та фізичний розвиток разом	3781261,8	5404142,1	5011414,7	4803146,0	127,0

Джерело: складено авторами на основі [6, с. 118], [7, с. 1152].

Отже, дані таблиці 3 свідчать, що державні видатки в сферу духовного та фізичного розвитку протягом досліджуваних років збільшилися на 27,0 %. У зв'язку з проведенням в Україні Євро-2012 витрати на розвиток фізичної культури та спорту в 2012 р. збільшилися на 40,6 % по відношенню до 2011 р., а вже в 2013 р. ці ж видатки зменшилися на 5,3 % по відношенню до 2012 р. Це є негативно, оскільки розвиток фізичної культури та спорту є першочерговим засобом для підтримання фізичного здоров'я, а отже і для розвитку людського капіталу. Видатки на культуру та мистецтво збільшуються (окрім 2014 р.), тоді як видатки в засоби масової інформації з 2013 р. зменшуються (в 2013 р. вони зменшилися на 26,8 % порівняно з 2012 р., а в 2014 р. – на 20,1 % порівняно з 2013 р.). Це пов'язано з подальшою приватизацією засобів масової інформації та відповідно зменшенням державних видатків на їх утримання.

Окрім освіти, культури, фізичного розвитку та спорту на формування людського капіталу значний вплив має соціальний захист та соціальне забезпечення населення. У всіх європейських державах запроваджені певні принципи і правила соціального захисту громадян, що забезпечує соціальну стабільність у державі. На соціальний захист витрачається 28 % ВВП, а разом із пенсіями і медичним обслуговуванням – більше як 32 %. Державні видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення населення наведені в табл. 4.

Упродовж 2011-2014 років видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення збільшилися на 26,6 %. З 2012 р. почали різко зменшуватись видатки на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді, що є вкрай негативно, адже кількість притулків, дітей-сиріт чи родин, які потребують допомоги держави не зменшується такими ж темпами. Позитивним є збільшення видатків, що спрямовані на: соціальний захист на випадок непрацездатності (16,7 % росту), захист пенсіонерів (30,0 % росту), захист ветеранів війни та праці (47,2 % росту), захист безробітних (134,6 % росту). Проте, проблемним місцем залишається участь держави у вирішенні житлових питань, адже грошові кошти на вирішення цих проблем зменшилися на 44,5 %. Від реалізації заходів соціально-економічного змісту залежить створення соціально орієнтованої економіки. Для цього виділяються значні кошти, хоча їх обсяг обмежений, не достатній для забезпечення високого рівня соціальних потреб населення. Створення умов для соціального захисту та соціального забезпечення людей

сприяє прийняттю Верховною Радою України низки законів, які визначають рівень стандартів та гарантій, формують систему соціальної безпеки для всіх громадян.

Таблиця 4

Динаміка і структура державних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення

Видатки (фактичне виконання), тис.грн.	Рік				2014 р. у % до 2011 р.
	2011	2012	2013	2014	
Соціальний захист на випадок непрацездатності	724857,3	1092472,4	921016,9	845769,4	116,7
Соціальний захист пенсіонерів	58317154,3	64494147,0	83233566,0	75813859,7	130,0
Соціальний захист ветеранів війни та праці	560307,3	839462,3	901272,9	825023,2	147,2
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	322812,2	31005,9	32192,5	26742,6	8,3
Соціальний захист безробітних	23683,6	397065,1	254222,1	55569,4	234,6
Допомога у вирішенні житлового питання	805856,0	1181672,0	575868,3	447623,4	55,5
Соціальний захист інших категорій населення	2557533,9	7178128,3	2659598,2	2503287,3	97,9
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту	18270,3	21539,7	20748,4	19765,3	108,2
Інша діяльність у сфері соціального захисту	287301,1	56131,4	22428,6	20601,3	7,2
Соціальний захист та соціальне забезпечення разом	63617776	75291624,1	88620914	80558241,6	126,6

Джерело: складено авторами на основі [6, с.119]; [7, с.153].

Джерелом вкладень в людський капітал можуть бути держава (уряд), недержавні суспільні фонди й організації, регіони, окремі фірми, домогосподарства, міжнародні фонди та організації, а також освітні установи (рис. 1). В даний час роль держави у цій галузі досить вагома. Держава вдається як до примусових, так спонукальних заходів. До примусових відносяться обов'язкова для всіх формальна освіта в обсязі середньої школи, обов'язкові медичні профілактичні заходи (щеплення) та ін. Проте головними заходами є спонукальні. Уряд має в своєму розпорядженні два дієві способи, які використовуються з метою зміни обсягів приватних інвестицій в людину, що здійснюються автоматично через ринок: вони можуть вплинути на доходи тих, хто працює (через систему податків і субсидій), а також в змозі регулювати ціну придбання людського капіталу (регулюючи ціни використовуваних ресурсів). Особливо велика роль держави в найважливіших сферах формування людського капіталу – у сфері освіти та охорони здоров'я [9].

Рис. 1. Джерела та напрямки інвестування в людський капітал

Джерело: розроблено авторами

Проте формування й розвиток людського капіталу повинно відбуватися не лише за рахунок держави, але й за участю підприємств, установ та організацій, які споживають даний капітал у процесі своєї діяльності. На даний час підприємства стають найефективнішими виробниками цього капіталу, оскільки здійснюють підготовку персоналу відповідно до поточних і перспективних потреб виробництва, а також мають достовірну інформацію про перспективні напрями капіталовкладень у навчання та професійну підготовку. Інвестуючи у своїх працівників, підприємства активізують їхню трудову віддачу, підвищують продуктивність праці, скорочують витрати робочого часу, зміцнюють свою конкурентоспроможність. Таким чином підприємство забезпечує себе висококваліфікованими працівниками, що дозволяє підвищити темпи розвитку та розширювати свою присутність на ринку. Варто зазначити, що ефективність виробництва лише на 30-35% залежить від фізичного капіталу, решта – від рівня кваліфікації робітників і фахівців [2]. Проте більшості підприємств притаманний прагматичний підхід: вони роблять інвестиції в людський капітал лише доти, доки вони приносять економічну віддачу. Моральні зиски, інтегрований соціальний ефект від цих інвестицій є в основному суспільним благом, у розвитку якого зацікавлена держава, а не конкретне підприємство. Саме тому, в цивілізованому світі держава економічними методами заохочує підприємства до інвестування в людський капітал [1].

На сучасному етапі можна говорити про розширення напрямків інвестування у людський капітал, підвищення значущості свідомої політики щодо формування й використання людського капіталу з боку домогосподарств, фірми, держави та світового співтовариства, а також безумовне розширення спектра вигід від його накопичення.

Висновки з проведеного дослідження. В Україні простежуються негативні тенденції в процесах відтворення людського капіталу. Демографічні зміни (кризова ситуація щодо природного приросту населення та здоров'я нації, проблеми старіння й міграції), зміни в системі освіти та її якості (зменшення чисельності навчальних закладів в сільській місцевості, висока вартість навчання) загрожують не тільки конкурентоспроможності країни, але й відновленню стабільності в соціально-економічній сфері та побудові сучасної європейської держави. Для зміни існуючої ситуації перспективною моделлю соціального та господарського розвитку має стати економіка знань, що базується на зростанні ролі науки та освіти для суспільного прогресу. Саме тому, головним стратегічним напрямом держави є розвиток людського капіталу за рахунок здійснення інвестицій в освіту, науку, охорону здоров'я, що забезпечить у майбутньому стабільний макроекономічний розвиток країни.

Література

1. Васильченко В.С. Управління трудовим потенціалом: навч. посіб. / В.С. Васильченко, А.М. Гриненко, О.А. Грішнова, Л.П. Керб. – К. : КНЕУ, 2005. – 403 с.
2. Кошулько О. Ефективність інвестицій у людський капітал на вітчизняних підприємствах / Кошулько О., Гуренко І. // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 5. – С. 30-33.
3. Левчук О.В. Інвестиції в людський капітал як визначальний фактор розвитку сучасної економіки [Електронний ресурс] / О.В. Левчук. – Ефективна економіка. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1712>.
4. Перепелиця Н.В. Людський капітал у трансформаційній економіці: зміст та основні напрями формування: автореферат дисертації кандидата економічних наук: 08.01.01 / Н.В. Перепелиця; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. – Харків, 2005. – 20 с.
5. Ротань Н.В. Роль людського капіталу у розвитку економіки регіону / Н.В. Ротань // Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві. – 2013. – Вип. 4(5). – С. 65-70.
6. Статистичний збірник: «Бюджет України 2013». – Міністерство фінансів України. – К. : – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
7. Статистичний збірник: «Бюджет України 2014». – Міністерство фінансів України. – К. : – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
8. Шило К.М. Підходи щодо оцінки ефективності інвестицій у людський капітал / К.М. Шило // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2009. – № 2 (6). – С. 97-101.
9. Яковенко Р.В. Проблеми та перспективи розвитку людського капіталу / Р.В. Яковенко, Р.О. Козенко // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – № 17. – С. 438-447.
10. Becker G.S. Human Capital: Theoretical and Empirical Analysis / G.S. Becker. – New York, 1964. – 356 p.
11. Fisher S. Economics / S. Fisher, R. Dornbush, R. Schmalensee. – New York: Mc Graw-Hill, 1993. – 864 p.
12. Kendrick J.W. Formation and stocks of total capital / J.W. Kendrick. – New York, 1976. – 256 p.
13. Machlup F. The Economics of Informations and Humen Capital / F. Machlup. – Princeton, 1984. – 419 p.
14. Shultz T. Investment in Human Capital / T. Shultz. – New York, London, 1971. – 272 p.
15. Thurow L. The Future of Capitalism: How Today's Economic Forces Shape Tomorrow's World / L. Thurow. – New York, 1996. – 400 p.

References

1. Vasylichenko, V.S., Hrynenko, L.M., Hrishnova, O.A. and Kerb, L.P. (2005), *Upravlinnia trudovym potentsialom* [Managing labor potential], KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Koshulko, O. and Hurenko, I. (2009), "Efficiency of investments is in a human capital on domestic enterprises", *Ukraina: aspekty pratsi*, no. 5, pp. 30–33.

3. Levchuk, O.V. (2013), "Investment to the Human Capital as a Main Factor to the Modern Economics' Growing Up", *Efektivna ekonomika*, available at: <http://economy.nayka.com.ua> (Accessed 30 Oct 2015).
4. Perepelytsia, N.V. (2005), "A human capital is in a transformation economy: table of contents and basic directions of forming", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.01.01, V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine.
5. Rotan, N.V. (2013), "A role of human capital is in development of economy of region", *Informatsiini tekhnologii v osviti, nauksi ta vyrobnytstvi*, vol. 4 (5), pp. 65–70.
6. Ministry of finance of Ukraine (2014), Statistical Yearbook "Budget of Ukraine 2013", available at: <http://minfin.gov.ua>. (Accessed 30 Oct 2015).
7. Ministry of finance of Ukraine (2015), Statistical Yearbook "Budget of Ukraine 2014", available at: <http://minfin.gov.ua>. (Accessed 30 Oct 2015).
8. Shylo, K.M. (2009), "Approaches are in relation to the estimation of efficiency of investments in a human capital", *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, no. 2 (6), pp. 97–101.
9. Yakovenko, R.V. and Kozenko, R.O. (2010), "Problems and prospects of development of human capital", *Naukovi pratsi KNTU. Ekonomichni nauk*, no. 17, pp. 438-447.
10. Becker, G.S. (1964), *Human Capital: Theoretical and Empirical Analysis*, New York.
11. Fisher, S., Dornbush, R. and Schmalensee, R. (1993), *Economics*, Mc Graw-Hill, New York.
12. Kendrick, J.W. (1976), *Formation and stocks of total capital*, New York.
13. Machlup, F. (1984), *The Economics of Informations and Humen Capital*, Princeton.
14. Shultz, T. (1971), *Investment in Human Capital*, New York, London.
15. Thurow, L. (1996), *The Future of Capitalism: How Today's Economic Forces Shape Tomorrow's World*, New York.

УДК 330.341.4(477)

**Прушківська Е.В.,
д.е.н., професор кафедри міжнародних економічних відносин
Запорізький національний технічний університет**

СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ СЕКТОРАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ

**Prushkivska E.V.,
dr.sc.(econ.), professor of the department
of international economic relations
Zaporizhia National Technical University**

STRUCTURAL CHANGES IN THE NATIONAL ECONOMY AND THEIR IMPACT ON THE FORMATION OF SECTORAL STRUCTURE

Постановка проблеми. Процеси, які відбуваються на сучасному етапі у світі, а також на рівні національних економік, характеризуються трансформацією економіки і суспільного життя в цілому та рухом до нового якісного стану, що відповідає новому цивілізаційному етапу. Всі ці процеси можна описати як структурну революцію. Вона є наслідком науково-технічного прогресу, який призводить до кардинальних змін між секторами економіки: змінюються пропорції між первинним, вторинним та третинним секторами економіки, а також всередині цих секторів. Критерієм таких змін є алокація ресурсів, переливання їх із традиційних виробництв у нові найбільш перспективні, що в кінцевому рахунку призводить до змін в техніко-організаційних відносинах.

Розвиток національної економіки пов'язаний із постійним динамічними змінами, які впливають на її структурні пропорції та порушують структурну рівновагу між її елементами. Взаємодіючи один із одним, кожний структурний елемент має певний вплив на структуру економіки загалом. Проте, як складова системи, він одночасно перебуває під її впливом, а його розвиток окреслюється певними обмеженнями цієї системи, поза якими структурні елементи призводять до зміни самої системи, тобто до структурних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміни в структурі економіки пояснюються вченими різних теорій від теорії структурної трансформації секторів до інституціональної теорії. Підкреслимо, що в теорії структурних трансформацій зміни в секторальній структурі економіки розглядаються як еволюційний розвиток основних секторів, завдяки чому змінюється і їх роль в економіці. Прихильники інституціоналізму [1-4] вважають, що структурні зміни в економіці мають генетичне походження, закладене в попередній системі, і зумовлене дією механізмів селекції, а також самоорганізації економічної системи завдяки появі неформальних інститутів.